

ANDRZEJ M. BRZEZIŃSKI
UNIwersytet Łódzki

Powstanie, organizacja i program działania Polsko-Szwedzkiego Komitetu Współpracy Kulturalnej przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w 1936 roku

W okresie międzywojennym Ministerstwo Spraw Zagranicznych (MSZ) oraz Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP) podejmowały działania w zakresie nawiązywania i rozwijania stosunków intelektualnych Polski z zagranicą zazwyczaj doraźne i bez należytej koordynacji. MSZ nie dysponowało wyspecjalizowaną komórką w zakresie promowania polskiej kultury i nauki zagranicą czy – szerzej rzecz ujmując – realizowania „dyplomacji kulturalnej”. Częściowo zadanie takie starało się spełniać MWRiOP, w którego strukturze istniał Wydział Nauki. W podejmowanych przez oba ministerstwa działaniach dawały o sobie znać różnice zdań zarówno w kwestiach merytorycznych, jak i personalnych, a przede wszystkim brak odpowiednich środków finansowych na przeprowadzenie zamierzonych akcji¹.

* Wydział Filozoficzno-Historyczny, Instytut Historii, Katedra Historii Powszechnej Najnowszej.

¹ Por. J. Róziewicz, H. Róziewicz, *Z dziejów międzynarodowych kontaktów naukowych Polski w latach 1919–1939*, „Problemy Polonii Zagranicznej” 1974, t. IX, s. 339–378; P. Łossowski, *Z problemów współpracy naukowo-kulturalnej z zagranicą w okresie II Rzeczypospolitej*, „Dzieje Najnowsze” 1988, nr 1, s. 143–152; *Historia nauki polskiej*, red. B. Suchodolski, t. V (1918–1951), cz. 1, Wrocław 1992, s. 162–165.

Na początku lat dwudziestych minionego stulecia instytucją kształtującą stosunki intelektualne Polski z zagranicą była Polska Akademia Umiejętności (PAU) w Krakowie. Od 1921 r. PAU miała zgodę władz państwowych na bezpośrednią współpracę z zagranicznymi placówkami naukowymi, co uważano wówczas za najlepszą formę kontaktów nauki polskiej z zagranicą². Powołanie w 1922 r. przez Ligę Narodów Międzynarodowej Komisji Współpracy Intelektualnej (MKWI) w celu organizowania i rozwijania życia intelektualnego w skali międzynarodowej stwarzało dla Polski możliwość włączenia się w planowany, nowatorski system współpracy umysłowej. W styczniu 1923 r. przy Kasie im. Józefa Mianowskiego powstała trzyosobowa Komisja do spraw Ligi Narodów, która stanowiła „łącznik” między polskimi instytucjami naukowymi a MKWI w Genewie³. W 1924 r. powołano Polską Komisję Międzynarodowej Współpracy Intelektualnej (PKMWI). Jej zadaniem było włączenie polskiej nauki i kultury w system międzynarodowej współpracy intelektualnej w ramach Ligi Narodów. Przewodniczącym PKMWI był Karol Lutostański – prezes Kasy im. Józefa Mianowskiego, wybitny prawnik cywilista, profesor Uniwersytetu Warszawskiego. W skład komisji, obok przedstawicieli PAU, Kasy im. Józefa Mianowskiego oraz ważniejszych ośrodków życia umysłowego w Polsce, wchodził delegaci MSZ i MWRiOP w celu korygowania działań komisji zgodnie z założeniami polityki RP wobec Ligi Narodów i poszczególnych krajów. Oba ministerstwa wspierały finansowo działalność PKMWI, ale były to ośrodki niewystarczające do realizacji zadań komisji podejmowanych w ramach przedsięwzięć inicjowanych przez MKWI⁴.

PKMWI promowała w świecie polską kulturę i naukę, a jednocześnie umożliwiała poznawanie w Polsce życia intelektualnego innych krajów. W zakresie współpracy uniwersyteckiej komisja inspirowała

² Por. J. Piskurewicz, *Prima Inter Pares. Polska Akademia Umiejętności w latach II Rzeczypospolitej*, Kraków 1998, s. 56–57.

³ A.M. Brzeziński, *Polska Komisja Międzynarodowej Współpracy Intelektualnej (1924–1939)*, Łódź 2001, s. 11 i n.

⁴ W 1924 r. K. Lutostański zwracał uwagę MSZ, że Komisja nie ma „żadnych własnych źródeł dochodu”. Ponieważ jednak „spełnia funkcje bezpośrednio zahaczające interes Państwa”, zwracał się do ministra spraw zagranicznych o przyznanie komisji „stałej pomocy materialnej” (Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego, Oddział Rękopisów [dalej: BUWOR], Materiały K. Lutostańskiego, nr akc. 160, teczka 30, pismo bez daty dziennej). Prawdopodobnie dopiero od 1926 r. PKMWI otrzymywała od MSZ doraźne finansowe wsparcie. W drugiej połowie lat dwudziestych i w latach trzydziestych stałej subwencji na działalność Komisji udzielało także MWRiOP w postaci rocznych „zasiłków”.

wymianę profesorów, stypendystów, studentów, publikacji naukowych oraz programów i informatorów o studiach. Uczestniczyła w akcji rewizji podręczników szkolnych w celu wyeliminowania z nich treści mogących wzniecać animozje między narodami. Popularyzowała wiedzę o Polsce za granicą w środowisku młodzieży szkolnej i wśród dorosłych przez organizowanie międzynarodowej korespondencji szkolnej oraz kursów wakacyjnych o „cywilizacji polskiej” dla cudzoziemców. Funkcjonujące w ramach komisji dwie instytucje autonomiczne – Polskie Towarzystwo Ochrony Prawa Autorskiego i Centralny Komitet Polskich Instytucji Nauk Politycznych – przyczyniły się do rozszerzenia kontaktów międzynarodowych Polski w zakresie prac nad kodyfikacją prawa autorskiego oraz nauk politycznych⁵.

Zmiana założeń MSZ i MWRiOP wobec udziału Polski w międzynarodowej współpracy intelektualnej następowała od połowy lat trzydziestych. Dyplomacja polska, kierowana od 1932 r. przez Józefa Becka, zajmowała wobec Ligi Narodów, tracącej autorytet w stosunkach międzynarodowych, coraz większy dystans i uznawała potrzebę jej zreformowania⁶. Choć nie podważano organizacji współpracy umysłowej w ramach Ligi Narodów, a w związku z tym dotychczasowej roli PKMWI, to coraz większe znaczenie przywiązywano do współpracy intelektualnej Polski z zagranicą opartej na porozumieniach dwustronnych.

Do połowy lat trzydziestych Polska miała podpisane tego typu umowy, różniące się pod względem formalnoprawnym, zaledwie z kilkoma państwami. Układy dotyczące „stosunków naukowych, szkolnych i literackich” były zawarte z Francją (9 maja 1923 r.), Belgią (1 września 1925 r.), „porozumienie dotyczące stosunków naukowych, szkolnych i artystycznych” z Jugosławią (2 grudnia 1931 r.) a konwencje o „współpracy kulturalnej” z Węgrami (21 października 1934 r.) i Bułgarią (8 kwietnia 1935 r.)⁷. W MWRiOP tłumaczono ten stan rzeczy zaabsorbowaniem „najbliższymi i najważniejszymi troskami i zadaniami: organizacją szkolnictwa

⁵ *Międzynarodowa Współpraca Intelektualna w roku 1931/32. Sprawozdanie Sekretarza Polskiej Komisji Międzynarodowej Współpracy Intelektualnej*, Warszawa 1933; *Polska Komisja Międzynarodowej Współpracy Intelektualnej na progu 1936 r.*, Warszawa grudzień 1935.

⁶ J. Beck, *Przemówienia, deklaracje, wywiady 1931–1937*, Warszawa 1938, s. 259–261.

⁷ E. Zdrojewski, *Umowy w zakresie stosunków kulturalnych Polski z innymi państwami*, „Oświata i Wychowanie” 1936, R. VIII, z. 2, s. 223–236.

i oświaty oraz regulowaniem spraw podnoszenia kultury naszego kraju”. Ministerstwo „nie miało ani dość czasu ani środków, aby w krótkim stosunkowo okresie, bo okresie zaledwie lat kilkunastu”, zorganizować „na większą skalę” stosunki kulturalne Polski z zagranicą⁸.

Szwecja była kolejnym państwem, z którym MWRiOP zamierzało podpisać porozumienie służące organizacji, rozwojowi i pogłębieniu wzajemnych stosunków kulturalnych i naukowych. Okolicznością sprzyjającą zawarciu stosownej umowy były istniejące od lat pozarządowe kontakty intelektualnych elit obu krajów. Od 19 lutego 1926 r. działało w Sztokholmie Towarzystwo Szwedzko-Polskie (Svensk-Polska Föreningen) skupiające polityków, działaczy gospodarczych, przedstawicieli świata kultury i nauki. W 1932 r. Towarzystwo ofiarowało Uniwersytetowi Jagiellońskiemu księgozbiór 800 tomów dzieł szwedzkich i podjęło decyzję o subsydiowaniu lektoratu języka szwedzkiego⁹. Lektorat prowadził Rudolf Mahr, który doktoryzował się na krakowskiej uczelni¹⁰. Dzięki wsparciu Towarzystwa w roku akademickim 1934/1935 uruchomiony został lektorat języka szwedzkiego na Uniwersytecie Poznańskim prowadzony przez dr. Franciszka Böhma¹¹.

Ogromną rolę w rozwijaniu szwedzko-polskich intelektualnych kontaktów odgrywał Karl Gustaw Fellenius – inspektor Ministerstwa Skarbu, pisarz i dziennikarz, wieloletni sekretarz Towarzystwa.

⁸ Sprawozdanie z dotychczasowej działalności Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w zakresie stosunków kulturalnych ze Szwecją (bez daty dziennej, luty 1936 r.), Archiwum Akt Nowych w Warszawie [dalej: AAN], MWRiOP, teczka 281, k. 483.

⁹ *Lektorat szwedzki w Krakowie*, „Ilustrowany Kuryer Codzienny”, 14 V 1932, nr 132, s. 7; K.G. Fellenius, *Kilka uwag o celach i działalności „Szwedzko-Polskiego Towarzystwa” w Sztokholmie*, „Przegląd Współczesny” 1932, t. XL, nr 117 (styczeń), s. 124–127. Por. A. Staniszewski, *Działalność Towarzystwa Szwedzko-Polskiego na tle propagandy antypolskiej w Szwecji w okresie międzywojennym*, „Zapiski Historyczne” 2010, t. LXXV, z. 1, s. 97–114.

¹⁰ W 1932 r. Rudolf Mahr obronił pracę doktorską nt. *The Scandinavian Elements in England and the Norse Elements in Old English* napisaną pod kierunkiem prof. Romana Dyboskiego (Z. Mazur, *Sto lat Instytutu Filologii Angielskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2011, s. 11).

¹¹ Towarzystwo Szwedzko-Polskie z inicjatywy K.G. Felleniusa ofiarowało Uniwersytetowi Poznańskiemu 419 tomów dzieł szwedzkich i kilkadziesiąt numerów czasopism. Böhm był kierownikiem Oddziału nordyckiego utworzonego przy Seminarium filologii germańskiej (*Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1934/35 za rektoratu prof. dr. Stanisława Rungego i otwarcie roku szkolnego 1935/1936 w dniu 20 października 1935 roku*, Poznań 1936, s. 127, 172, 181).

Wielokrotnie przyjeżdżał do Warszawy, Krakowa i Wilna. Publikował i wygłaszał wykłady (ogółem ponad 70) na temat historii relacji polsko-szwedzkich, organizował zbiorke książek dla polskich bibliotek¹². Z towarzystwem sztokholmskim pozostawało w kontakcie polskie Towarzystwo Szerzenia Sztuki Polskiej wśród Obcych, podtrzymując stosunki polsko-szwedzkie w dziedzinie sztuki¹³.

Od 1927 r. działało w Warszawie Towarzystwo Polsko-Szwedzkie, którego celem było popieranie i rozwijanie kontaktów kulturalnych i stosunków gospodarczych między obu krajami¹⁴. W styczniu 1932 r., z inicjatywy K.G. Felleniusa i profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego, powstało w Krakowie Towarzystwo Polsko-Szwedzkie. Główną rolę w popularyzowaniu kultury Szwecji, jej przedstawicieli oraz kontaktów intelektualnych polsko-szwedzkich odgrywali: Władysław Konopczyński – historyk, poliglota, badacz stosunków polsko-szwedzkich; Roman Dyboski – filolog, historyk literatury angielskiej oraz Stanisław Wędkiewicz – romanista. Na łamach redagowanego przez siebie od 1922 r. „Przeglądu Współczesnego” Wędkiewicz sporo miejsca poświęcał zagadnieniom skandynawskim. Wśród autorów wydanych w miesięczniku artykułów byli m.in. wspomniany Fellenius i lektorzy szwedzcy: Birger Calleman z Warszawy i F. Böhm z Poznania. W „Przeglądzie Współczesnym” publikowali także lektorzy polscy w Szwecji – Zygmunt Łakociński i Stanisław Sawicki. W 1932 r. ukazał się 117 numer miesięcznika, zredagowany w związku z inauguracją działalności Towarzystwa Polsko-Szwedzkiego w Krakowie, zawierający artykuły wymienianych autorów na temat dotychczasowych i aktualnych stosunków kulturalnych polsko-szwedzkich¹⁵.

¹² B. Tornquist-Plewa, *Karl Gustaw Fellenius, wielki przyjaciel Polski*, [w:] *Zwierciadła Północy. Związki i paralele literatur polskiej i skandynawskiej*, t. II, Warszawa 1992, s. 163 i n. Por. P. Jaworski, *Polska niepodległa wobec Skandynawii 1918–1939*, Wrocław 2001, s. 203–206.

¹³ Sprawozdanie z dotychczasowej działalności Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego... (bez daty dziennej, luty 1936 r.), AAN, MWRiOP, teczek 281, k. 485. Towarzystwo Szerzenia Sztuki Polskiej wśród Obcych powstało w 1926 r. pod auspicjami MSZ i MWRiOP (*Statut Towarzystwo Szerzenia Sztuki Polskiej wśród Obcych*, Warszawa 1926).

¹⁴ Towarzystwo Polsko-Szwedzkie miało sekcję propagandową i odczytową. Prowadziło kurs języka szwedzkiego. W 1929 r. liczyło ok. 120 członków („Nauka Polska. Jej potrzeby, organizacja i rozwój”. *Materiały do spisu instytucji i towarzystw naukowych w Polsce. Suplement do t. VII*, R. XII, Warszawa 1930, s. 295–296).

¹⁵ Pierwszy kontakt Wędkiewicza ze Szwecją, jej kulturą i nauką nastąpił w okresie I wojny światowej. Przebywał w Sztokholmie (od września 1916 r. do

Polsko-szwedzkie relacje intelektualne wspierały doraźne działania ze strony czynników rządowych obu krajów. Od początku lat trzydziestych MWRiOP oraz MSZ subwencjonowały polsko-szwedzką współpracę naukową w dziedzinie badań morskich. Jako członkowie Stałej Międzynarodowej Rady Badań Morza w Kopenhadze, Polska i Szwecja współpracowały przez swych delegatów w badaniach morskich w zakresie biologii, planktonu, hydrografii i problemów rybackich. W ramach Bałtyckiego Komitetu Geodezyjnego oba państwa współpracowały w dziedzinie geodezji teoretycznej i praktycznej. MWRiOP wspierało finansowo wydawnictwa Instytutu Bałtyckiego w Toruniu mające poszerzać znajomość Polski w krajach skandynawskich i przyczyniać się do rozszerzania wzajemnych kontaktów naukowych i kulturalnych¹⁶. MWRiOP oraz MSZ opłacały istniejący od roku akademickiego 1934/1935 lektorat języka polskiego na uniwersytecie w Lund, prowadzony przez Zygmunta Łakocińskiego. MWRiOP subwencjonowało lektoraty języka szwedzkiego na Uniwersytecie Warszawskim (Birger Callman) i w Uniwersytecie Poznańskim (dr F. Böhm)¹⁷.

W 1930 r. MWRiOP otrzymało „Fundusz skandynawski” pochodzący ze składek społecznych zgromadzonych w Szwecji i pozostałych państwach skandynawskich. Procenty od tego funduszu miały zasilać – według intencji ofiarodawców – budżet przeznaczony na powołanie i utrzymanie na Uniwersytecie Warszawskim Katedry języków skandynawskich¹⁸. Rzecznikiem ustanowienia takiej

lipca 1918 r.) jako delegat Naczelnego Komitetu Narodowego, a następnie Rady Regencyjnej. Por. Z. Ciesielski, *Stanisław Wędkiewicz jako badacz i propagator Skandynawii*, „Przegląd Zachodnio-Pomorski” 1969, z. 2, s. 83–92; *Towarzystwo Polsko-Szwedzkie. Siedemdziesiąt lat działalności 1926–1996*, Warszawa 1996, s. 5 i n. Wędkiewicz był ponadto członkiem komisji powołanych do realizacji porozumień dwustronnych o współpracy kulturalnej Polski z Francją i Rumunią (Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Materiały S. Wędkiewicza, sygn. XXXIX.1).

¹⁶ J. Borowik, *Pięć lat pracy Instytutu Bałtyckiego, 1927–1932*, Toruń 1932.

¹⁷ Od 1931 r. MWRiOP organizowało z pomocą PKMWI corocznie wakacyjne kursy dla cudzoziemców o kulturze polskiej. Do 1936 r. wzięli w nich udział cudzoziemcy 23 narodowości. Szwedów było niewielu: w roku 1931 – 1, 1933 – 1, 1935 – 1 (Sprawozdanie z dotychczasowej działalności Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego..., bez daty dziennej, luty 1936 r., AAN, MWRiOP, teczka 281, k. 483–485).

¹⁸ Do 1936 r. odsetki z „Funduszu Skandynawskiego” w wysokości 12 tys. dolarów służyły do merytorycznego przygotowania kandydata na stanowisko kierownika planowanej katedry. Był nim dr Stanisław Sawicki. Po odbyciu kilkuletnich studiów w krajach skandynawskich (Szwecja, Norwegia, Dania) Sawicki habilitował się z zakresu filologii skandynawskiej na Uniwersytecie

katedry był prof. Wędkiewicz, który od 1934 r. pracował na Uniwersytecie Warszawskim¹⁹.

MSZ zainteresowane umacnianiem i rozwijaniem wzajemnych relacji polsko-szwedzkich sprzyjało zawarciu umowy kulturalnej. W połowie lat trzydziestych cele polityki zagranicznej Warszawy i Sztokholmu były zbieżne, m.in. w sprawie reformy Ligi Narodów i jej roli w stosunkach międzynarodowych. Bardzo dobre były relacje J. Becka z szefem szwedzkiej dyplomacji Rickardem Sandlerem, z którym spotykał się w Genewie podczas sesji Rady i Zgromadzenia Ligi Narodów. Beck wychodził z założenia, że dobre stosunki ze Szwecją i pozostałymi państwami skandynawskimi służą umocnieniu roli Polski w stosunkach międzynarodowych²⁰. W drugiej połowie lat trzydziestych zauważalny był postęp w relacjach handlowych, gospodarczych oraz żegludze morskiej między obu krajami²¹.

J. Piłsudskiego w Warszawie w 1937 r. Poprzednio, obok studiów specjalistycznych, prowadził przez półtora roku lektorat języka i literatury polskiej na uniwersytecie w Sztokholmie. W roku akademickim 1939/1940 miał objąć pierwszą w Polsce Katedrę Filologii Skandynawskiej na Uniwersytecie Warszawskim. Wybuch wojny uniemożliwił realizację projektu. Sawicki zginął w czasie powstania warszawskiego (S. Hellsztyński, *Stanisław Sawicki*, „Pamiętnik Literacki” 1946, z. 3–4, s. 369–374).

¹⁹ Wędkiewicz postulował organizację studiów skandynawskich w Polsce od 1928 r. Por. S. Wędkiewicz, *Przed kongresem historyków w Oslo*, „Przegląd Współczesny” 1928, t. XXVI, nr 75 (lipiec), s. 105–123.

²⁰ W Warszawie doceniono, że R. Sandler w imieniu rządu szwedzkiego głosował 16 IX 1935 r. za ponownym wyborem Polski do Rady Ligi Narodów. Kandydaturę Polski poparły też pozostałe państwa skandynawskie, o czym J. Beck nie omieszkiał wspomnieć w wystąpieniu sejmowym 15 V 1936 r. (J. Beck, *Przemówienia...*, s. 193–194). W „Polskiej Informacji. Politycznej”, półurzędowej agencji publicystycznej prezentującej stanowisko MSZ w sprawach międzynarodowych, pisano, że „przywiązanie” do ideałów Ligi Narodów umiał R. Sandler „połączyć harmonijnie z całokształtem swej polityki zagranicznej, która nacechowana była dużym obiektywizmem i szukała rozwiązań opartych przede wszystkim na potrzebach i interesach jego kraju”. Ta „zbieżność polityki” szwedzkiej z „obecną polityką polską pozwoliła na zbliżenie i rozwój współpracy obu krajów na arenie międzynarodowej” („Polska Informacja Polityczna”, nr 13, Warszawa 27 czerwca 1936 r. Archiwum Instytutu Hoovera, Ambasada Polska w Wielkiej Brytanii, sygn. 800/33/0/-/112 (www.szukajwarchiwach.pl/800#tab.zasoby)).

²¹ J. Czechowski, *Polsko-szwedzkie relacje ekonomiczne w latach trzydziestych XX wieku w świetle polskich akt i opracowań*, „Słupskie Studia Historyczne” 2016, nr 16, s. 103–116. Wyrazem współpracy polsko-szwedzkiej był „Dom Marynarza Szwedzkiego” w Gdyni wybudowany z inicjatywy szwedzkiego konsulatu generalnego na gruncie ofiarowanym przez Ministerstwo Przemysłu

W wyniku prowadzonych rozmów strona polska i szwedzka uzgodniły, że porozumienie o współpracy kulturalnej zostanie zawarte na szczepku ministerstw wyznań i oświecenia obu krajów. Z formalnego punktu widzenia nie byłoby konwencją międzypaństwową, a jedynie protokołem porozumienia między obu ministerstwami. Nie wymagało zatem ratyfikacji i jego postanowienia mogłyby być natychmiast realizowane. Stwarzałyby podstawę i ułatwiałoby organizacjom społecznym oraz osobom prywatnym współpracę na niwie kulturalnej i intelektualnej. W celu podpisania porozumienia, na zaproszenie strony polskiej, szwedzki minister oświaty i wyznań Artur Engberg i podsekretarz stanu w tymże ministerstwie Börje Knös przybyli do Warszawy 6 czerwca 1935 r.²²

Wizyta przebiegała w okresie żałoby po śmierci Józefa Piłsudskiego, dlatego nie organizowano „większych przyjęć”. W dniu 7 czerwca Engberg spotkał się z ministrem wyznań religijnych i oświecenia publicznego Wacławem Jędrzejewiczem i premierem Walerym Stawkiem oraz został przyjęty na audiencji przez prezydenta Ignacego Mościckiego²³. Podpisanie porozumienia o polsko-szwedzkiej współpracy kulturalnej nastąpiło o godz. 13.30 w siedzibie MSZ. Jędrzejewicz i Engberg, w obecności J. Becka, podpisali protokół, w którym wyrazili „wzajemne pragnienie rozwoju i wzmożenia stosunków naukowych, literackich i artystycznych między Polską a Szwecją”. Uzgodniono, że będą „popierać i ułatwiać studia historyczne nad stosunkami między Polską a Szwecją; sprzyjać przekładaniu dzieł literackich naukowych polskich na język szwedzki i przekładaniu dzieł literackich i naukowych szwedzkich na język polski; popierać i ułatwiać wzajemne wizyty profesorów uniwersytetu lub szkół wyższych w celu wygłaszania odczytów lub, ewentualnie specjalnych wykładów”. W protokole zapisano również, że

i Handlu Uroczyste poświęcenie placówki odbyło się 12 VI 1936 r. („Codzienna Gazeta Handlowa”, 14–15 VI 1936, R. XI, nr 136, s. 5).

²² „Kurier Warszawski”, 8 VI 1935, nr 154, s. 3; *Przyjazd szwedzkiego ministra oświaty*, „Ilustrowany Kuryer Codzienny”, 8 VI 1935, nr 157, s. 16; *Powitanie szwedzkiego ministra oświaty p. Engberga w Warszawie*.

²³ W dniu 7 VI 1935 r. szwedzcy goście zwiedzili siedmioklasową publiczną szkołę powszechną nr 183 im gen. Józefa Bema i „Państwowy instytut robót ręcznych”, złożyli wieniec na Grobie Nieznanego Żołnierza oraz wpisali się do księgi kondolencyjnej w Belwederze wyłożonej w związku ze śmiercią J. Piłsudskiego (*Min. Engberg w Warszawie*, „Kurier Warszawski”, 8 VI 1935, nr 156, s. 3; E.Z [Eugeniusz Zdrojewski], *Pobyt w Polsce szwedzkiego ministra oświaty*, „Oświata i Wychowanie” 1935, R. VI, z. 7–9, s. 449).

w celu „skoordynowania zarządzeń, zmierzających do rozwinięcia stosunków intelektualnych między obydwoma Krajami, zamierzają oni sprzyjać utworzeniu w każdym Państwie komitetu, który będzie miał powierzone sobie to zadanie. Komitety te będą mogły bezpośrednio korespondować między sobą”²⁴.

Tego samego dnia o godz. 17.30 odbyło się otwarcie „Biblioteki Szwedzkiej” na ul. Królewskiej 3 z udziałem Engberga i Knösa. Uroczystość otworzył B. Calleman, lektor języka szwedzkiego na Uniwersytecie Warszawskim, który objął kierownictwo nowo otwartej placówki. W okolicznościowym wystąpieniu podkreślił coraz większe zainteresowanie Polski „problemami i życiem kulturalnym Szwecji”. Wieczorem szwedzcy goście w towarzystwie ministra W. Jędrzejewicza i ambasadora Erika Bohemana udali się do Krakowa, a 8 czerwca wieczorem do Poznania, skąd następnego dnia odlecieli do Szwecji²⁵.

Przewidziane protokołem utworzenie komitetu nastąpiło w Szwecji dopiero kilka miesięcy po jego podpisaniu. Komitet powołany przez ministra Engberga zebrał się 25 października 1935 r. i 19 lutego 1936 r. Jego przewodniczącym został B. Knös, wspomniany podsekretarz stanu w Ministerstwie Oświaty i Wyznań, z wykształcenia doktor filologii greckiej, tłumacz literatury nowogreckiej. W skład komitetu weszli: Per Sigurd Agrell – profesor slawistyki na uniwersytecie w Lund, który „po polsku mówił niemal tak biegle jak Polak”²⁶; H.KH. Almquist – dyrektor archiwów państwowych; płk A.G. von Arbin – przewodniczący Towarzystwa Szwedzko-Polskiego w Sztokholmie; baron O.R. Cederström; Isak G.A. Collijn – bibliograf i wydawca, dyrektor Biblioteki Narodowej; G.O.I. Gunnarsson – slawista, wykładowca na uniwersytecie w Uppsali (sekretarz komitetu) oraz Marika S.A. Stiernstedt-Nordström – autorka nowel i powieści. Komitet uznał, że jednym z elementów polsko-szwedzkiej współpracy intelektualnej powinno być zamieszczanie w czasopismach literackich obu krajów, przynajmniej raz w roku,

²⁴ Protokół został sporządzony w j. polskim i francuskim. „Protokół o współpracy intelektualnej między Polską a Szwecją 7 czerwca 1935 r. podpisany w Warszawie niepublikowany – do dyspozycji Min. Oświaty”. Ogłoszony w: „Dziennik Urzędowy MWRiOP z 1936 r.”, nr 1, poz. 9 (AAN, MWRiOP, teczka 281, k. 419–420).

²⁵ O przebiegu wizyty w Krakowie i Poznaniu: E.Z (Eugeniusz Zdrojewski), *Pobyt w Polsce szwedzkiego ministra oświaty*, „Oświata i Wychowanie” 1935, R. V, z. 6, s. 449.

²⁶ Z. Łakociński, *Per Sigurd Agrell*, „Przegląd Współczesny” 1937, t. LXII, nr 183, s. 118–121.

przeglądu najwybitniejszych dzieł literackich drugiego państwa. Wykaz osiągnięć literatury polskiej byłby zamieszczany na łamach „Bonniers Litteräre Magasin”. Podobny przegląd prac historycznych i badań naukowych z dziedziny historii znalazłby się, ze strony szwedzkiej, w periodyku „Historisk Tidskrift”. Komitet opowiedział się za ułatwianiem otrzymywania paszportów „ulgowych” przez uczonych polskich udających się do Szwecji²⁷.

Jeszcze później został powołany Komitet Polsko-Szwedzkiej Współpracy Kulturalnej przy MWRiOP. Jesienią 1935 r. w Polsce nastąpiły wydarzenia polityczne, które skutkowały m.in. zmianą rządu. Wybory parlamentarne przewidziane na 8 (Sejm) i 15 (Senat) września 1935 r. otwierały okres funkcjonowania władz państwowych według zasad określonych w konstytucji z 23 kwietnia 1935 r. Zgodnie z obyczajem po wyborach W. Sławek podał swój rząd do dymisji, która została przyjęta przez prezydenta I. Mościckiego, skonfliktowanego z premierem. Formalna dymisja gabinetu nastąpiła 12 października 1935 r. Następnego dnia został powołany gabinet Mariana Zyndrama-Kościałkowskiego, w którym nie obsadzono stanowisko ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego. Funkcję „kierownika” do 5 grudnia 1935 r. pełnił Konstanty Chyliński – dotychczasowy podsekretarz stanu w tym ministerstwie, historyk starożytności na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Nowym szefem resortu został prof. Wojciech Świętosławski – chemik i biofizyk o międzynarodowej renomie, były rektor Politechniki Warszawskiej (1928–1929).

Dopiero nowy minister powołał przewidziany protokołem z 7 czerwca 1935 r. Komitet Polsko-Szwedzkiej Współpracy Kulturalnej. Przewodniczącym komitetu został nowo mianowany wiceminister MWRiOP, płk Jerzy Ferek-Błęszyński, do 5 grudnia 1935 r. attaché wojskowy w Paryżu. W skład komitetu weszli: Włodzimierz Antoniewicz – archeolog, profesor Uniwersytetu Warszawskiego; Stanisław Jan Przyłęcki – biochemik i fizjolog, profesor Uniwersytetu Warszawskiego; Czesław Maciej Witoszyński – profesor aerodynamiki Politechniki Warszawskiej; prof. Stanisław Wędkiewicz; doc. dr Wanda Moszczeńska – mediewistka, nauczycielka szkół średnich i wykładowca na Uniwersytecie Warszawskim; Witold

²⁷ AAN, MWRiOP,teczka 281, Legation de Suede. Note verbale, Varsovie, le 7 octobre 1936, k. 473–474; E.Z. (Eugeniusz Zdrojewski), *Komitety polsko-szwedzkiej współpracy intelektualnej*, „Oświata i Wychowanie” 1936, R. VII, z. 4, s. 320–321.

Suchodolski – Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych przy MWRiOP; Bolesław Kielski – ministerialny wizytator szkół w MWRiOP; dr Józef Borowik – ichtiolog, od 1930 r. dyrektor Instytutu Bałtyckiego w Toruniu; Kazimierz Wierzyński – poeta i prozaik. Ekspertami MWRiOP byli: radca Leopold Białobrzeski i radca Kazimierz Wóycicki – ministerialny wizytator i referent do spraw literatury i teatrów. MSZ reprezentował dr Jan Starzewski – wicedyrektor Departamentu Politycznego. Doktor Stanisław Sawicki, skandynewista, został sekretarzem komitetu²⁸.

Według przygotowanego prawdopodobnie przez B. Kielskiego projektu regulaminu zadaniem komitetu było „organizowanie stałej współpracy w dziedzinie naukowej, literackiej i artystycznej między Polską a Szwecją”. Komitet miał pozostawać w „ściślejszej współpracy i współdziałaniu z Komitetem w Sztokholmie” oraz utrzymywać „bezpośredni kontakt” i nawiązywać współpracę z Instytutem Bałtyckim w Toruniu, Stowarzyszeniem Polsko-Szwedzkim i innymi organizacjami społecznymi. Komitet miał się zbierać nie rzadziej niż dwa razy w roku na zaproszenie przewodniczącego, który ustalał przedmiot i porządek obrad. Członkowie komitetu, w zakresie powierzonych im zadań, mogli powoływać do współpracy podkomitety, którym przewodniczyli. Komitet miał prowadzić korespondencję z „władzami urzędowymi szwedzkimi” za pośrednictwem MWRiOP lub MSZ w „zależności od jej przedmiotu i treści”. Bezpośrednia korespondencja „Komitetu Warszawskiego” z komitetem w Sztokholmie miała być prowadzona w języku francuskim. Wyniki prac komitetu i podkomitetów oraz sprawozdania z działalności w poszczególnych dziedzinach stosunków kulturalnych polsko-szwedzkich miały być przedstawiane MWRiOP oraz MSZ. Oba ministerstwa miały finansować „postulaty i potrzeby” komitetu „w miarę możliwości budżetowych”²⁹.

Dnia 18 lutego 1936 r., podczas pierwszego posiedzenia komitetu pod przewodnictwem wiceministra J. Ferek-Bleszyńskiego, referentem był B. Kielski, który przedstawił scharakteryzowany wyżej projekt regulaminu komitetu, omówił dotychczasową działalność MWRiOP w zakresie stosunków kulturalnych ze Szwecją

²⁸ Skład osobowy Polsko-Szwedzkiego Komitetu Współpracy Kulturalnej, AAN, MWRiOP, teczka 281, k. 478.

²⁹ Regulamin Komitetu Polsko-Szwedzkiego Współpracy Kulturalnej przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, AAN, MWRiOP, teczka 281, k. 452–453.

i zaprezentował planowany zakres prac. Zebrani przyjęli regulamin z niewielkimi poprawkami, ustalając oficjalną nazwę powołanego organu jako Polsko-Szwedzki Komitet Współpracy Kulturalnej, w skrócie: „Komitet Warszawski”. Podkreślono autonomiczny charakter prac komitetu i planowanych podkomitetów oraz opowiedziano się za wprowadzeniem języka szwedzkiego, obok polskiego i francuskiego, jako języka korespondencji. Zgodnie z sugestią J. Starzewskiego, delegata MSZ, uznano, że komitet mógłby zapraszać przedstawiciela szwedzkiego „w osobie sekretarza Poselstwa szwedzkiego w Warszawie” na roczne posiedzenia sprawozdawcze bądź dotyczące kwestii, w których „współdziałanie strony szwedzkiej byłoby pożądane”. Taka współpraca ze strony poselstwa szwedzkiego „stworzyłaby korzystny precedens dla analogicznego współdziałania przedstawiciela naszego Poselstwa z komitetem szwedzkim”³⁰.

Kielski zreferował „obszerny projekt działalności Komitetu obejmujący sprawy współpracy w zakresie nauki, literatury i sztuki oraz popularyzacji znajomości języka i krajów odnośnych”. W zakresie nauki komitet miał inicjować i organizować badania historyczne, folklorystyczne, geograficzne, przyrodnicze, techniczne oraz sprawy związane z organizacją szkolnictwa i oświaty. Kolejnym zadaniem było popieranie działalności instytucji naukowych i ich rozbudowy (stacja morska na Helu, Instytut Bałtycki), popieranie przekładów dzieł naukowych i odpowiednich wystaw (etnologicznych, książki). Komitet miał ułatwiać kontakt i współpracę uczonych obu krajów, popierać udział specjalistów polskich w „konferencjach i zjazdach bałtyckich”, wymianę profesorów oraz studentów-stypendystów w celu prowadzenia prac badawczych i „praktyk wymiennych dla studentów wyższych zakładów technicznych”. Jego zadaniem było również tworzenie katedr i lektoratów filologii polskiej w Szwecji, „względnie skandynawskiej w Polsce”.

Współpraca w zakresie literatury i sztuki miała polegać na popieraniu przekładów utworów literackich, wprowadzeniu „(kilku) sztuk polskich na sceny szwedzkie i wzajemne”, wymianie sztuk plastycznych, koncertów filharmonicznych, ułatwianiu kontaktu i współpracy literatów i artystów polskich i szwedzkich oraz stosownych instytucji. Przewidziano także współpracę w zakresie „popularyzacji

³⁰ Pismo wicedyrektora Departamentu Politycznego MSZ dra Jana Starzewskiego z 19 lutego 1936 r., AAN, MWRiOP, teczką 281, k. 459. Sugestię Starzewskiego przyjęto podczas spotkania 18 II i zapisano w regulaminie komitetu.

i propagandy znajomości języka i krajów odnośnych”. Komitet miał zadbać o „odpowiednie uwzględnianie tych wiadomości w programach i podręcznikach szkolnych”, opracowanie popularnych słowników i gramatyk, wydawnictw popularnych i artykułów „propagandowych”, urządzenie odczytów, audycji radiowych oraz organizowanie kontaktu, wycieczek, wymiany i korespondencji nauczycielstwa i młodzieży. Kielski proponował, aby do realizacji tego szerokiego programu działania powołać pięć podkomitetów: nauk humanistycznych, nauk przyrodniczo-technicznych, literatury i teatru, sztuk plastycznych i muzycznych, wydawnictw naukowo-popularnych oraz imprez propagandowych³¹.

Listem z 22 lutego 1936 r. (w języku francuskim) J. Ferek-Błęszyński powiadomił B. Knösa, że minister Świątosławski powołał komitet w sprawie „stosunków intelektualnych” między Polską i Szwecją przewidziany protokołem z 7 czerwca 1935 r., który zebrał się po raz pierwszy 18 lutego. Pismo zawierało wykaz osób stanowiących komitet oraz informacje o odbytym pierwszym posiedzeniu i podjętych decyzjach. Ferek-Błęszyński uznał za stosowne wyjaśnienie powodów zwłoki w powołaniu polskiego komitetu. Napisał, że „poważne opóźnienie w organizacji komitetu” było spowodowane zmianami personalnymi na stanowisku ministra i podsekretarza stanu w MWRiOP. Zapewnił Knösa, że nowe kierownictwo ministerstwa wyraża wolę „zacieśnienia więzi kulturalnych z Pana pięknym krajem”³².

³¹ Proponowany skład osobowy: 1. Podkomitet nauk humanistycznych: prof. S. Wędkiewicz, Włodzimierz Antoniewicz, Zygmunt Łempicki, dr Stanisław Sawicki, dr Wanda Moszczeńska, dr J. Borowik, Witold Suchodolski, radca MWRiOP L. Białobrzeski; 2. Podkomitet nauk przyrodniczo-technicznych: prof. Stanisław Przyłęski, C.M. Witoszyński, dr J. Borowik, radca MWRiOP L. Białobrzeski; 3. Podkomitet literatury i teatru: literat Kazimierz Wierzyński, Kazimierz Wóycicki – radca MWRiOP; 4. Podkomitet sztuk plastycznych i muzycznych: historyk sztuki, generalny konserwator zabytków Jerzy Remer, radca K. Wóycicki, 5. Podkomitet wydawnictw naukowo-popularnych: J. Borowik, dr S. Sawicki. Przewodniczący podkomitetów mogli dobierać nowych członków. Podkomitety miały współpracować z takimi „instytucjami ogniskowymi”, jak: PKMWi, Instytut Bałtycki w Toruniu, Towarzystwo Krzewienia Sztuki Polskiej wśród Obcych, Towarzystwo Polsko-Szwedzkie, PENclub, Muzeum Oświaty i Wychowania, towarzystwa naukowe (Protokół z pierwszego posiedzenia Polsko-szwedzkiego Komitetu współpracy kulturalnej, odbytego dn. 18 lutego 1936 w MWRiOP, AAN, MWRiOP, teczka 281, k. 479–482; protokołował dr S. Sawicki).

³² Pismo J. Ferek-Błęszyńskiego do B. Knösa w języku francuskim 22 lutego 1936 r., 22 lutego 1936 r., AAN, MWRiOP, teczka 281, k. 461–462.

Kolejne zebranie komitetu, zgodnie z decyzją podjętą podczas pierwszego spotkania, odbyło się 3 marca. Dyskusja dotyczyła programu działania komitetu i podkomitetów oraz ich składu. Wierzyński zreferował sprawę podkomitetu literatury i teatru, zgłaszając wnioski o jego połączenie z podkomitetem nauk humanistycznych. Po dyskusji, w której podkreślano „znaczenie kontaktów osobistych”, postanowiono utworzyć podkomitet „humanistyczno-artystyczny” pod przewodnictwem Wędkiewicza. Ostatecznie zdecydowano o powołaniu trzech, a nie pięciu – jak pierwotnie proponował B. Kielski – podkomitetów: nauk humanistycznych, literatury i sztuk pięknych pod przewodnictwem prof. S. Wędkiewicza; nauk przyrodniczych pod kierownictwem prof. S. Przyłęckiego oraz wydawniczego pod przewodnictwem J. Borowika. Wynikało to z ustalonej kolejności spraw uznanych za najpilniejsze: przygotowania wydawnictw naukowo-popularnych, opracowania słowniczków ewentualnie gramatyk, przygotowania dyrektyw dla lektoratów polskich w Szwecji; współpracy w dziedzinie „badań przyrodniczych” dotyczących Morza Bałtyckiego i jego rejonu, organizacji pracy nad przekładami dzieł literackich oraz rozpraw z zakresu nauk humanistycznych i przyrodniczo-technicznych. W dalszej kolejności miano zorganizować badania historyczne stosunków polsko-szwedzkich, „sprawdzenie i uzupełnienie podręczników szwedzkich w zakresie rzeczy polskich”, kontakty oraz wymianę profesorów i studentów, zarówno nauk humanistycznych, jak i przyrodniczo-technicznych³³. Zgodnie z autonomicznym charakterem funkcjonowania podkomitetów ich przewodniczący mieli prawo powoływania członków bądź zapraszania doraźnych współpracowników bez akceptacji ze strony przewodniczącego komitetu. Składy podkomitetów mogły ulegać zmianom w zależności od specyfiki i zakresu podejmowanych działań³⁴.

Dnia 24 marca 1936 r., z inicjatywy J. Borowika, zebrał się podkomitet wydawniczo-propagandowy w Polskim Instytucie Współpracy z Zagranicą (PIWZ) w Warszawie. W jego skład weszli: dr Karol Bertoni – prawnik, były dyrektor Departamentu Prawno-Administracyjnego MSZ, profesor Studium Dyplomatycznego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie; Jan Dębski – dyrektor biura Ligi Morskiej i Kolonialnej, wydawca kwartalnika „Sprawy morskie i kolonialne”; dr Stanisław Kauzik; Mieczysław Fularski

³³ Główne punkty programu działalności Komitetu polsko-szwedzkiego, bez daty dziennej, luty 1936 r., AAN, MWRiOP, teczka 281, k. 488–491; E.Z., *op. cit.*, s. 321.

³⁴ Pismo B. Kielskiego z 2 kwietnia 1936 r., AAN, MWRiOP, teczka 281, k. 503.

– podróżnik i reportażysta; dr Wanda Moszczeńska; Leonard Możdżeński – Dyrektor Departamentu Morskiego w Ministerstwie Przemysłu i Handlu; Roman Starzyński – dyrektor Spółki Akcyjnej Polskie Radio; dr Aleksy Wdziękoński – zastępca naczelnika Wydziału Prasowego MSZ; Zbigniew Zaniewicki – prozaik i poeta, sekretarz PKMWI od 1929 r. oraz Jerzy Życki – dyrektor PIWZ³⁵.

Miesiąc później Borowik przesłał do Kielskiego pismo zawierające wnioski, które skryształizowały się na zebraniu podkomitetu wydawniczo-propagandowego oraz „w wyniku późniejszych rozmów i korespondencji z zainteresowanymi instytucjami i osobami”. Postanowiono uzgodnić i usystematyzować akcję odczytową towarzystw polsko-szwedzkich w Polsce i szwedzko-polskich w Szwecji z tym, żeby poszczególne wykłady były drukowane, „tworząc zeszyty szerzej pomyślanej jednolitej serii wydawnictw, wychodzących pod auspicjami komitetów rządowych zbliżenia polsko-szwedzkiego a wydawanych przez Instytuty Batyckie w Polsce i Szwecji”. Kolejnym przedsięwzięciem miało być uruchomienie w obu krajach serii wydawnictw naukowo-popularnych z zakresu historii, geografii i kultury oraz organizowanie przez towarzystwa krajoznawcze i turystyczne „określonych wystaw poświęconych krajobrazowi i sztuce ludowej” prezentowanych w głównych ośrodkach kulturalnych Polski i Szwecji. Uznano, że PKMWI oraz jej szwedzka odpowiedniczka podjęłyby się zbadania podręczników historii i geografii oraz uzupełnienia ich „materiałem ułatwiającym poznanie innego kraju”. To samo mogłoby dotyczyć wydawnictw encyklopedycznych. PKMWI zajęłaby się również poparciem akcji wymiany korespondencji szkolnej między młodzieżą obu krajów i organizowaniem „wycieczek przyjaźni” z obu krajów na zasadach wzajemności. Do akcji tej mogłoby włączyć się Towarzystwo Krajoznawcze oraz „Orbis”. Planowano wydawanie przez Instytut Bałtycki biuletynów prasowych, które by podawały ważniejsze wiadomości z życia kulturalnego i naukowego i służyły w rozprowadzaniu tych wiadomości w prasie oraz za pośrednictwem radia, „budząc w ten sposób głębsze zainteresowanie sprawami innego kraju i co ważniejsze – przyczyniając się do zrozumienia istoty zjawisk, zachodzących w życiu”. Borowik zaznaczył, że „wszystkie te wnioski wtedy tylko zostaną zrealizowane, o ile zapatrywania nasze co do użyteczności tych poczynań zaakceptuje Komitet pełny i o ile będzie zapewniona

³⁵ Pismo J. Borowika do B. Kielskiego z 24 marca 1936 r., AAN, MWRiOP, teczka 281, k. 500.

wzajemność w wyniku podobnego stanowiska ze strony komitetu szwedzkiego. Czyli – droga jeszcze jest bardzo daleka”³⁶.

Kierowany przez Borowika podkomitet sceptycznie odniósł się do proponowanych przez komitet sztokholmski form współpracy, wyrażając „poważne wątpliwości co do ich praktycznego znaczenia i celowości”. Uznano, że „skrót czy omówienia dzieł literackich dla szerszej publiczności miałyby tym mniejsze znaczenie im bardziej doskonale byłyby to dzieła, które wymagają każde obszerniejszego streszczenia i interpretacji przez poważniejszych krytyków, przy tym raczej ze stanowiska czytelnika szwedzkiego”. Wyrażono również pogląd, że opracowywanie referatów „dotyczących dzieł historycznych i zbiorów archiwalnych – wymaga uzgodnienia z poczynaniami prowadzonymi w tej dziedzinie w obu krajach z ramienia Komitetu Międzynarodowego Historyków i Komisji Międzynarodowej Współpracy Intelktualnej”³⁷.

Podkomitet nauk humanistycznych, literatury i sztuk pięknych pod kierunkiem Wędkiewicza zamierzał nadal informować polskiego czytelnika o życiu naukowym i literackim Szwecji na łamach „Przeglądu Współczesnego”. Sprawozdania z literatury historycznej szwedzkiej planowano publikować na łamach „Kwartalnika Historycznego”, którego redaktor Kazimierz Tyszkowski, kustosz Ossolineum we Lwowie, interesował się zagadnieniami relacji szwedzko-polskich w XVI i XVII stuleciu³⁸. Były to zamierzenia adekwatne do poczynañ komitetu sztokholmskiego, który uzyskał zgodę czasopism „Bonniers Litterära Magasin” (red. M.G. Svensson)

³⁶ Pismo J. Borowika do B. Kielskiego 27 kwietnia 1936 r., AAN, MWRiOP, teczka 281, k. 506–507.

³⁷ Obecny stan realizacji postanowień zawartych w protokóle dotyczącym współpracy kulturalnej polsko-szwedzkiej. Notatka dla P. Ministra (odpis, bez daty dziejnej), AAN, MWRiOP, teczka 281, k. 538–543.

³⁸ Pismo S. Wędkiewicza z 25 marca 1936 r., AAN, MWRiOP, teczka 281, k. 504. Podkomitet nauk humanistycznych, literatury i sztuk pięknych tworzyli: prof. Włodzimierz Antoniewicz – rektor Uniwersytetu J. Piłsudskiego; Zygmunt Lempicki – prof. UW; Stanisław Wędkiewicz – prof. UW; dr Stanisław Sawicki – docent UW; dr Wanda Moszczyńska – docent UW; Józef Borowik – dyr. Archiwów Państwowych przy MWRiOP; Witold Suchodolski; radca L. Białobrzeski. Kielski odpisał 2 IV, z upoważnienia przewodniczącego komitetu, że przewodniczący „przyjął do wiadomości” treść listu i wyraził nadzieję, że Podkomitet rozważy przygotowanie syntetycznych sprawozdań z ruchu naukowo-literackiego w Polsce i literatury historycznej polskiej, przeznaczonych do czasopism szwedzkich. Przypomniał, że Podkomitet podjął się opracowania programu działalności i przedstawienia go na posiedzeniu „Komitetu Warszawskiego”, planowanego w połowie maja br.” (Pismo B. Kielskiego z 2 kwietnia 1936 r., AAN, MWRiOP, teczka 281, k. 502).

i „Historisk Tidskrift” na zamieszczenie sprawozdań o dziełach z zakresu literatury i nauki historycznej polskiej³⁹.

W pierwszej dekadzie maja 1936 r. była planowana wizyta ministra Świątosławskiego w Szwecji. Oprócz charakteru „kurtuazyjno-reprezentacyjnego” program wizyty miał się wpisywać w całokształt współpracy intelektualnej między obu krajami. Dla ministra została przygotowana notatka na temat stanu realizacji, a faktycznie przedstawionych wyżej zamierzeń polskiego komitetu w sprawie współpracy kulturalnej ze Szwecją. W skład delegacji weszli: B. Kielski, zajmujący się na co dzień pracami komitetu w MWRiOP, i dr Aleksander Zmaczyński, adiunkt w Zakładzie Chemii Fizycznej Politechniki Warszawskiej, współpracujący badawczo z prof. Świątosławskim, członek Podkomitetu przyrodniczego⁴⁰. W Szwecji miał dołączyć do delegacji sekretarz „Komitetu Warszawskiego”, dr Stanisław Sawicki (przebywał wówczas w Kopenhadze). Jak pisał B. Kielski, chodziło o nawiązanie „osobistego kontaktu między niektórymi przynajmniej członkami obu komitetów”, co mogło mieć „praktyczne znaczenie, ułatwiając porozumienie się na przyszłość”⁴¹.

Wizyta polskiej delegacji MWRiOP (6–9 maja 1936 r.) stwarzała okazję do kontaktów ze środowiskiem naukowym szwedzkim. Obok oficjalnego spotkania ministra Świątosławskiego z ministrem Engbergiem i podsekretarzem stanu B. Knösem, przewodniczącym komitetu szwedzkiego, oraz audiencji u króla Gustawa V, w Poselstwie RP w Sztokholmie zorganizowano przyjęcie, w którym uczestniczyła „elita intelektualna stolicy szwedzkiej”. W Instytucie Biochemicznym w Sztokholmie prof. Świątosławski wygłosił odczyt na temat

³⁹ Obecny stan realizacji postanowień zawartych w protokóle dotyczącym współpracy kulturalnej polsko-szwedzkiej. Notatka dla P. Ministra (odpis, bez daty dziennej), AAN, MWRiOP, teczka 281, k. 540.

⁴⁰ Zmaczyński został członkiem Podkomitetu przyrodniczego, a zarazem „Komitetu Warszawskiego” w miejsce prof. Witoszyńskiego, który zrezygnował z udziału w pracach komitetu. Dnia 2 V prof. Przyłęcki, przewodniczący komitetu nauk przyrodniczych, wystąpił do B. Kielskiego z wnioskiem o nominację Zmaczyńskiego na członka Komitetu. Wniosek skierowany do ministra MWRiOP Świątosławskiego zyskał jego akceptację, o czym W. Przybyłowicz, Dyrektor Biura Personalnego w MWRiOP, poinformował J. Ferek-Błęszyńskiego 26 V 1936 r. (AAN, MWRiOP, teczka 281, k. 509).

⁴¹ Obecny stan realizacji postanowień zawartych w protokóle dotyczącym współpracy kulturalnej polsko-szwedzkiej. Notatka dla P. Ministra (odpis, bez daty dziennej), AAN, MWRiOP, teczka 281, k. 538–543; B.K. (Bolesław Kielski), *Podróż Ministra WRiOP. Prof. Dr. W. Świątosławskiego do Szwecji*, „Oświata i Wychowanie” 1936, R. VIII, z. 6, s. 485–486.

jego badań fizyko-chemicznych i zademonstrował skonstruowany przez siebie aparat do badania czystości cieczy. Odczyt został uzupełniony przez dra Zmaczyńskiego sprawozdaniem z badań przeprowadzonych przez niego pod kierunkiem prof. Świętosławskiego. Program wizyty dopełniło zwiedzanie zakładów naukowych, muzeów i placówek oświatowych w Sztokholmie i Uppsali. Dnia 8 maja, podczas obiadu wydanego na cześć ministra Świętosławskiego, w którym uczestniczyli rektorzy i profesorowie szwedzkich uczelni, Engberg wygłosił przemówienie, podkreślając znacznie polsko-szwedzkich stosunków intelektualnych. Powiedział m.in., że obok stosunków dyplomatycznych istnieją „równie doniosłe między uczonymi, literatami i artystami”. „W dzisiejszej skomplikowanej sytuacji międzynarodowej – mówił Engberg – zbliżenie kulturalne jakie nawiązaliśmy, wychodzi poza ramy swych bezpośrednich zadań, wywierając dobroczynny wpływ na sferę czystej polityki”⁴².

Tymczasem sprawy formalne i organizacyjne utrudniały bądź powstrzymywały realizację niektórych zamierzeń współpracy kulturalnej między obu krajami. Wiosną 1936 r. komitet sztokholmski wystąpił z inicjatywą „wymiany wzajemnej dzieł muzyki polskiej i szwedzkiej”. Propozycję taką zgłosił Kurt Atterberg, kompozytor i dyrygent, przewodniczący stowarzyszenia kompozytorów szwedzkich. Zwrócił uwagę, że Szwecja miała „bardzo często wielką przyjemność” poznawania dzieł polskiej „kultury muzycznej” (koncerty pianisty Mieczysława Müntza i orkiestry pod dyrekcją Tadeusza Mazurkiewicza, kompozycje Ludomira Różyckiego). Atterberg proponował, aby również współczesna muzyka szwedzka była w Polsce szerzej popularyzowana w programach radiowych⁴³.

Ferek-Bleszyński poparł szwedzką propozycję. Pismem z 28 kwietnia 1936 r. zwrócił się do dyrekcji Polskiego Radia „z prośbą o zorganizowanie koncertów szwedzkich tytułem wzajemności za koncerty polskie, zorganizowane przez Radio szwedzkie”. Ferek-Bleszyński zaznaczył, że MWRiOP „przywiązuje dużą wagę do sprawy zadośćuczynienia prośbie komitetu szwedzkiego i prośbę tę góry jak najsilniej popiera, wyrażając nadzieję, że dyrekcja polskiego radia, zechce wstawić do swego programu koncerty poświęcone muzyce szwedzkiej i przynajmniej jeden z tych koncertów zrealizować w możliwie

⁴² *Z pobytu min. Świętosławskiego w Szwecji*, „Ilustrowany Kuryer Codzienny”, 10 V 1936, nr 129, s. 17.

⁴³ Pismo B. Knösa do przewodniczącego polskiego komitetu w jęz. francuskim, 31 marca 1936 r., AAN, MWRiOP, teczka 281, k. 536–537.

najkrótszym terminie z zaznaczeniem, iż wynika on z tendencji wzajemnej wymiany dóbr kulturalnych między Polską a Szwecją⁴⁴.

Z odpowiedzi, jakie do MWRiOP nadesłała dyrekcja Polskiego Radia, wynikało, że od wielu lat w dniu szwedzkiego święta narodowego (6 czerwca) organizowano koncerty poświęcone muzyce szwedzkiej. Poza tym uwzględniano również utwory szwedzkie w „programach zwykłych audycji”. Dnia 6 października 1935 r. Polskie Radio zaproponowało radiofonii szwedzkiej „regularną wymianę artystów” na wzór wymiany, jaką nawiązano z Niemcami, Austrią, Lotwą, Estonią, Danią i Węgrami. Jednak strona szwedzka nie udzieliła odpowiedzi⁴⁵. Dochodziło więc jedynie do „sporadycznego, nader rzadkiego udziału artystów polskich lub szwedzkich w audycjach radiowych”. Polskie Radio deklarowało uwzględnianie „w miarę możliwości” materiału muzyki ludowej i współczesnej, jaki otrzymało od radiofonii szwedzkiej⁴⁶.

Do października 1936 r. radiofonia szwedzka nie odpowiedziała na propozycję Polskiego Radia o „regularnej wymianie” artystów. Knös nie zamierzał w tej sprawie interweniować. Poinformował „Komitet Warszawski”, że polska propozycja „regularnej wymiany” artystów i programów będzie „trudna do zorganizowania”, dlatego opowiedział się za wymianą „indywidualną i zależnie od okoliczności”⁴⁷.

W październiku 1936 r. nastąpiła zmiana na stanowisku przewodniczącego „Komitetu Warszawskiego”. Ferek-Błęszyński zrezygnował z pełnienia tej funkcji, a jego miejsce zajął Józef Ujejski

⁴⁴ Pismo Błęszyńskiego do dyrekcji Polskiego Radia z 28 kwietnia 1936 r., AAN, MWRiOP, teczka 281, k. 535.

⁴⁵ Pismo wicedyrektora programowego Polskiego Radia, 9 maja 1936 r., AAN, MWRiOP, teczka 281, k. 548.

⁴⁶ Pismo sekretarza generalnego Polskiego Radia, inż. Zygmunta Karaffa-Krauterkrafta do B. Kielskiego z 31 sierpnia 1936 r., AAN, MWRiOP, teczka 281, k. 560. Sekretarz generalny pisał, że „Polskie radio nie posiada z radiofonią szwedzką specjalnej umowy o wymianie programów i artystów”. Polskie Radio otrzymało „dość obfity materiał muzyki ludowej i współczesnej szwedzkiej i w miarę możliwości będzie uwzględniało go w swych audycjach. Przesłaliśmy również w swoim czasie szereg nut muzyki współczesnej ludowej polskiej”.

⁴⁷ Pismo Knösa do Ujejskiego z 28 października 1936 r., AAN, MWRiOP, teczka 281, k. 566–56. Roman Starzyński, dyrektor Spółki Akcyjnej Polskie Radio, pisał do MWRiOP 12 XII 1936 r., że „sprawa wymiany programów i artystów między radiofonią polską i szwedzką ciągnie się od dn. 31 III 1936 r. Pomimo ustnych konferencji, jakie podczas zjazdów Międzynarodowej Unii Radiofonicznej odbyli ze sobą przedstawiciele PR z przedstawicielami radiofonii szwedzkiej nie udało się nam uzyskać dotychczas żadnych pozytywnych rezultatów” (AAN, teczka 281, k. 562).

– podsekretarz stanu w MWRiOP, profesor literatury na Uniwersytecie Warszawskim i jego były rektor (1932–1933). W zakres powierzonych mu obowiązków wchodziły sprawy międzynarodowych porozumień intelektualnych Polski, w tym komitetu współpracy kulturalnej ze Szwecją. Pismem z 17 października 1936 r. Ferek-Bleszyński podziękował Börje Knösowi za dotychczasową „cenną współpracę” i wyraził „głęboką nadzieję”, że z nowym przewodniczącym „Komitetu Warszawskiego” będzie współpracował z taką samą jak do tej pory „gorliwością”⁴⁸.

Dwa dni później minister Świętosławski poinformował Artura Engberga o zmianie na stanowisku przewodniczącego polskiego komitetu. Podkreślił, że nie spowoduje to żadnych trudności w „sprawie naszej współpracy polsko-szwedzkiej”. Nadmienił, że zachowuje jak najlepsze wspomnienia o wizycie w Sztokholmie w maju 1936 r. i „niezwykłej gościnności”, jakiej doznał w Szwecji⁴⁹.

Nasuwa się uwaga, że oficjalnie, na szczeblu rządowym, zarówno w Warszawie, jak i w Sztokholmie przywiązywano znaczenie nie tyle do faktycznej, co do formalnej strony polsko-szwedzkiego porozumienia o współpracy kulturalnej. Protokół podpisany 7 czerwca 1935 r. traktowano jako element pozytywnego obrazu relacji dwustronnych. Szwedzki minister spraw zagranicznych Rickard Sandler wyraził to, będąc z oficjalną wizytą w Warszawie w sierpniu 1937 r. Wygłaszając toast podczas obiadu wydanego przez J. Becka 25 sierpnia powiedział, że w całokształcie pomyślnie rozwijających się stosunków polsko-szwedzkich nastąpiło „godne uwagi ożywienie” w dziedzinie kulturalnej wskutek podpisanego dwa lata temu protokołowi o współpracy intelektualnej⁵⁰.

Funkcjonowanie komitetu w następnych latach wykracza poza temat artykułu. Wspomnieć jedynie należy, że „Komitet Warszawski”, mimo ambitnych planów MWRiOP z wiosny 1936 r., nie przyczynił się do zasadniczego rozwoju polsko-szwedzkich stosunków kulturalnych. Skład osobowy komitetu ulegał zmianom, m.in. nieoczekiwanie 8 lipca 1937 r. zmarł jego przewodniczący, wiceminister J. Ujejski. Udział w pracach komitetu był dobrowolny, różny był stopień zaangażowania jego członków. Jedynie podkomitet

⁴⁸ Pismo Jerzego Ferek-Bleszyńskiego do Knösa, 27 X 1936 r., AAN, MWRiOP, teczka 281, k. 523.

⁴⁹ Pismo Świętosławskiego do Engberga, 19 X 1936 r. (kopia w jęz. francuskim), AAN, MWRiOP, teczka 281, k. 522.

⁵⁰ *Min. Sandler w Polsce*, „Kurier Warszawski”, 26 VIII 1937, nr 234, s. 12.

kierowany przez J. Borowika wykazywał się aktywnością. Dyrektor Instytutu Bałtyckiego pozyskał do współpracy szwedzkiego historyka Nilsa Ahnlunda i ekonomistę Gunnara Myrdala. Od 1937 r. czasopismo Instytutu Bałtyckiego „Baltic Countries” zaczęło wydawać pod tytułem „Baltic and Skandinavian Countries”⁵¹. Wędkiewicz zamieszczał na łamach redagowanego przez siebie „Przeglądu Współczesnego” artykuły o problematyce szwedzkiej i stosunkach polsko-szwedzkich⁵².

Do wybuchu wojny utrzymywały się zasadnicze formy dotychczasowych polsko-szwedzkich kontaktów kulturalnych. MWRiOP finansowało lektorat języka polskiego w Lund i lektoraty języka szwedzkiego w Warszawie oraz języków skandynawskich w Poznaniu. Strona szwedzka subsydiowała lektorat języka polskiego w Sztokholmie i lektorat języka szwedzkiego na Uniwersytecie Jagiellońskim. Aktywnie funkcjonowała Biblioteka Szwedzka (działy: encyklopedyczny, naukowy i beletrystyczny) w Warszawie, kierowana przez B. Callemana⁵³. Działalność kontynuowały pozarządowe towarzystwa współpracy polsko-szwedzkiej w obu krajach.

Bibliografia

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Akt Nowych w Warszawie

Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, teczką 281.

Archiwum Instytutu Hoovera

Ambasada Polska w Wielkiej Brytanii, sygn. 800/33/0/-/112 (www.szukajwarchiwach.pl/800#tab.zasoby).

⁵¹ B. Piotrowski, *W służbie nauki i narodu. Instytut Bałtycki w latach 1925–1939*, Poznań 1991, s. 264 i n.

⁵² Przykładowo: Z. Łakociński, *Szwecja i Szwedzi*, „Przegląd Współczesny” 1937, t. LXI, nr 180 (kwiecień), s. 97–106; J. Borowik, *Neutralność Skandynawii*, „Przegląd Współczesny” 1937, t. LXII, nr 183 (lipiec), s. 35–56; K.G. Fellenius, *Literatura szwedzka a sprawa polska w 1863 r.*, „Przegląd Współczesny” 1938, t. LXVI, nr 196–197 (sierpień–wrzesień), s. 231–256; idem, *Sprawa polska w szwedzkim Riksdagu w 1863 r.*, „Przegląd Współczesny” 1938, t. LXVII, nr 198 (październik), s. 101–113.

⁵³ *Rocznik Polityczny i Gospodarczy PAT na r. 1939*, Warszawa 1939, s. 592–593.

Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego

Materiały Stanisława Wędkiewicza, sygn. XXXIX.1.

Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego

Oddział Rękopisów, Materiały Karola Lutostańskiego, nr akc. 160.

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

Beck J., *Przemówienia, deklaracje, wywiady 1931–1937*, Warszawa 1938.

Borowik J., *Pięć lat pracy Instytutu Bałtyckiego, 1927–1932*, Toruń 1932.

Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1934/35 za rektoratu prof. dr. Stanisława Rungego i otwarcie roku szkolnego 1935/1936 w dniu 20 października 1935 roku, Poznań 1936.

Międzynarodowa Współpraca Intelktualna w roku 1931/32. Sprawozdanie Sekretarza Polskiej Komisji Międzynarodowej Współpracy Intelktualnej, Warszawa 1933.

„*Nauka Polska. Jej potrzeby, organizacja i rozwój*”. *Materiały do spisu instytucji i towarzystw naukowych w Polsce. Suplement do t. VII, R. XII*, Warszawa 1930.

Polska Komisja Międzynarodowej Współpracy Intelktualnej na progu 1936 r., Warszawa [grudzień] 1935.

Rocznik Polityczny i Gospodarczy PAT na r. 1939, Warszawa 1939.

PRASA

„*Ilustrowany Kuryer Codzienny*” 1932, 1935, 1936.

„*Kurier Warszawski*” 1935, 1937.

„*Oświata i Wychowanie*” 1935, 1936.

„*Przegląd Współczesny*” 1928, 1932, 1937, 1938.

OPRACOWANIA

Brzeziński A.M., *Polska Komisja Międzynarodowej Współpracy Intelktualnej (1924–1939)*, Łódź 2001.

Ciesielski Z., *Stanisław Wędkiewicz jako badacz i propagator Skandynawii*, „*Przegląd Zachodnio-Pomorski*” 1969, z. 2, s. 83–92.

Czechowski J., *Polsko-szwedzkie relacje ekonomiczne w latach trzydziestych XX wieku w świetle polskich akt i opracowań*, „*Słupskie Studia Historyczne*” 2016, nr 16, s. 103–116.

Helsztyński S., *Stanisław Sawicki*, „*Pamiętnik Literacki*” 1946, z. 3–4, s. 369–374. *Historia nauki polskiej*, red. B. Suchodolski, t. V (1918–1951), cz. 1, Wrocław 1992.

Jaworski P., *Polska niepodległa wobec Skandynawii 1918–1939*, Wrocław 2001.

Łossowski P., *Z problemów współpracy naukowo-kulturalnej z zagranicą w okresie II Rzeczypospolitej*, „*Dzieje Najnowsze*” 1988, nr 1, s. 143–152.

Piotrowski B., *W służbie nauki i narodu. Instytut Bałtycki w latach 1925–1939*, Poznań 1991.

- Piskurewicz J., *Prima Inter Pares. Polska Akademia Umiejętności w latach II Rzeczypospolitej*, Kraków 1998.
- Różewicz J., Różewicz H., *Z dziejów międzynarodowych kontaktów naukowych Polski w latach 1919–1939*, „Problemy Polonii Zagranicznej” 1974, t. IX, s. 339–378.
- Staniszewski A., *Działalność Towarzystwa Szwedzko-Polskiego na tle propagandy antypolskiej w Szwecji w okresie międzywojennym*, „Zapiski Historyczne” 2010, t. LXXV, z. 1, s. 97–114.
- Törnquist-Plewa B., *Karl Gustaw Fallenius, wielki przyjaciel Polski*, [w:] *Zwierciadła Północy. Związki i paralele literatur polskiej i skandynawskiej*, t. II, Warszawa 1992, s. 92–101.
- Towarzystwo Polsko-Szwedzkie. Siedemdziesiąt lat działalności 1926–1996*, Warszawa 1996.